

... ЗООЛОГІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ ... ZOOLOGY AND ECOLOGY ...

DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-5457-2025-45-1>
 УДК: 599.74: 591.522(477)

Південна межа поширення рисі (*Lynx lynx*) у Подніпров'ї: фактори сприяння та обмеження І. Загороднюк, О. Ніколайчук

Представлено аналіз південної межі поширення рисі у Подніпров'ї, на ділянці від Житомира до Ніжина, тобто на відтинку української частини Полісся, відомої як Придніпровське Полісся. Цей район є зоною природного росту чисельності і розширення ареалу виду і являє собою важливу модель для аналізу потенціалу видів-індикаторів Поліської природної зони до відновлення їх колишньої присутності і ролі у фауністичних угрупованнях Полісся. Загалом південну смугу поширення рисі в регіоні описано за 17 місцезнаходженнями, більшість з яких є найпівденнішими для всього поліського сегменту географічного ареалу рисі в межах України. Всі точки виявлення виду, що окреслюють південну смугу його поширення, стосуються ділянок, де рись не була відома раніше. До аналізу включено тільки дані про знахідки виду в останні 10–15 років, і всі подібні маргінальні знахідки по суті є новими, не давнішими за 2010–2020-ті роки. Це стало наслідком наростання чисельності поліської популяції і засвідчує процес розширення видового ареалу у регіоні. Розглянуто фактори обмеження і сприяння росту чисельності популяції і експансії виду на нові ділянки. Ключовими є три фактори сприяння, серед яких розвиток кормової бази, зменшення антропогенного пресу і наявність природних екокоридорів з потужними природними ядрами площею 1–2 тис. га. Важливим фактором популяційного росту і розселення рисі стала висока (відновлена) чисельність видів, які є потенційними об'єктами полювання рисі, передусім сарн і свиней. Одним із пускових механізмів відновлення географічних ареалів поліських видів великорозмірних ссавців, зокрема й рисі, стали суттєві зміни антропогенного навантаження на природні комплекси Центрального Полісся, суттєве зменшення господарської діяльності і фактичне припинення полювань (певною мірою і браконьєрства), чому по суті сприяли і наявність Чорнобильської зони відчуження, і воєнний стан в Україні, і посилений у зв'язку з ним контроль прикордонних районів, а також суттєві обмеження будь-якої діяльності людей у лісових масивах. При збереженні поточних мінімальних рівнів антропогенного навантаження на природні комплекси регіону вид може просунутися на південь ще на 50–70 км.

Ключові слова: рись євразійська, межі поширення, експансії, природна зональність, біогеографія України

Цитування: Загороднюк І., Ніколайчук О. Південна межа поширення рисі (*Lynx lynx*) у Подніпров'ї: фактори сприяння та обмеження. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Біологія», 2025, 45, 6–13. <https://doi.org/10.26565/2075-5457-2025-45-1>

Про авторів:

Загороднюк І. – Національний науково-природничий музей НАН України, вул. Богдана Хмельницького, 15, Київ, Україна, 01030, zoozag@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0523-133X>

Ніколайчук О. – Українське теріологічне товариство НАН України, вул. Богдана Хмельницького, 15, Київ, Україна, 01030, aln45245@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-0973-844X>

Подано до редакції: 12.10.2025 / Прорецензовано: 19.11.2025 / Прийнято до друку: 18.12.2025 / Оприлюднено: 31.12.2025

Вступ

Рись євразійська (*Lynx lynx* Linnaeus, 1758) — один зі знакових видів, який є не тільки прикрасою поліської природи і одним з високораритетних видів європейської фауни, але й емблемою всіх видань Українського теріологічного товариства НАН України. Це не просто індикатор біогеографічної зони, це індикатор незайманості природи і шанобливого ставлення до неї всіх користувачів природними ресурсами. Після періоду значної та тривалої депресії популяції по всій Україні цей вид хижих відновлює свою чисельність і свій ареал, зокрема й у Центральному та Східному Поліссі (Жила, 1999, 2012, 2021; Gashchak et al., 2022).

На сьогодні сформувалася широка смуга поширення виду в українській частині Полісся, що характеризується кількома особливостями (Загороднюк, Різун, 2022): 1) концентрацією більшості знахідок у найбільш північних прикордонних (по суті важкодоступних для людей) районах, 2) суттєвим розмиванням у просторі густоти знахідок у найбільш південних місцезнаходженнях, 3) наростанням до краю ареалу частки реєстрацій загиблих тварин.

Все це важливо з огляду на кілька пов'язаних процесів біогеографічного циклу. Серед них — перевірка сталості південної межі Полісся за даними про індикаторні види, серед яких і рись, що відновлює свій ареал; аналіз темпів відновлення ареалу цим хижак з оцінкою обсягів природних або квазіприродних ділянок, які можуть бути колонізовані в процесі відновлення ареалу; виявлення закономірностей розселення, включно з послідовністю і термінами появи самотніх самців-мігрантів, самок, готових до розмноження та сімейних груп; аналіз проявів помірної синантропізації хижаків в умовах урбанізації регіону і фрагментації території.

Мета цієї праці — окреслити сучасну південну межу поширення рисі євразійської у Подніпров'ї та проаналізувати фактори її формування, включно з оцінкою напрямків і темпів розселення виду та перспектив стабілізації меж його поширення в регіоні.

Огляд маргінальних знахідок

В основу цього доробку покладено статтю «Рись євразійська в Українському Поліссі: біогеографічний аналіз» (Загороднюк, Різун, 2022), в якій подано кадастри знахідок, відомих на 2020 р. (рис. 1). Такі дані доповнено і уточнено, при цитуванні згаданої праці використано акронім «(ZR22)». На основі всіх доступних даних сформовано вибірку місцезнаходжень, що є найбільш відділеними від основного ареалу, тобто найбільш південними.

Житомирська обл. (пд. сх., # 1–7): • Коростишівський р-н, окоп. с. Осиковий Копець і Грабівка, 02.2011, здобуто 1 екз., як трофей, повід. працівників мисливського товариства (Весельський, 2018; особ. повід.); • Коростишівський ліс, пд. сх., постійно з 2010–2012, самці-одинаки і пари (дані П. Печенюка); • Коростишів, лісовий масив на сх., «з близько 2000 і далі спочатку самці, згодом пари і кубляться» (П. Печенюк, особ. повід.); • Коростишівський лісовий масив (центр) [те саме] (ibid.); • Радомишль, сх. окоп., лісовий масив [те саме] (ibid.); • Радомишльський лісовий масив (центр і схід), в бік Товсте і Таборище [те саме] (ibid.); • Радомишльський лісовий масив, ближче до Брусилова, недавній вселенець з боку Радомишля (ibid.).

Київська обл. (правобережжя, # 8–10): • Бучанський р-н, на пн. від ст. Спартак (точка на мапі на Поташні), з кінця 2019 до 2021 р., дані від егерів (С. Жила, особ. повід.) (ZR22). • Макаріївський р-н, окоп. дачного селища «Дальні сади», 50.555569, 29.926197, 27.09.2025, пряме спостереження на околиці селища (дані О. Ніколайчука). • Вишгородський (кол. Димерський) р-н, с. Абрамівка, 12.02.2011, 1 екз. в кол. ННПМ, лег. Л. Шевченко (Шевченко, 2007) (ZR22).

Київська обл. (лівобережжя, # 11–13): • Вишгородський р-н, мікроріччя Дніпра і Десни, між сс. Хотянівка і Лебедівка, сосняк, 2 юв. (?), на дереві, осінь бл. 2010–2011 р. (О. Гордовський, особ. повід.) (ZR22); • Вишгородський р-н, Вище-Дубечанське ЛГ (точка на мапі на Вища Дубечня), 2005–2008 рр., регулярно зустрічі 1 особини (Сагайдак, 2009)¹; • Вишгородський р-н, окоп. с. Нижня Дубечня, лісгосп, здобуто бракон'єрами в сезон полювання, бл. 2012 р., повід. та фото зі зпольованим звіром від мисливців (ZR22).

Чернігівська обл. (# 14–17): • Корюківський р-н (кол. Бобровицький р-н), окоп. с. Браниця, Ніжинський держлісгосп, Коляжинське лісництво (на сх. від с. Браниця), орієнтовно 50.82984, 31.31041, 04.2015, рештки рисі у кв. 3 (дані О. Вобленка) (ZR22); • там само, Коляжинське лісництво, бл. 2010–2011 рр., здобуто самку з малям (А. Сагайдак, дані від мисливців) (ця робота), • там само, лісництво, бл. 2015–2016 рр., пес на вуглі вилякав рись, пряме спостереження (А. Сагайдак, особ. повід. за даними від близьких) (ця робота); • Ніжинський р-н (кол. Бобровицький), окоп. с. Кобижча, Кобижчанське лісництво, 2014–2015 рр., поодинокі зустрічі звіра (дані О. Вобленка)² (ZR22).

Окремо про найновішу й найпівденнішу точку на Київщині (№ 9). Рись там однозначно ідентифікована бл. 25 серпня 2025 р. у 20 м від межі дачного селища, недалеко від автозупинки: звір живився на смітнику (туди не тільки дачники, але й селяни звозять відходи) і його в деталях спостерігав колега (О. Ніцецький), надвечір, бл. 17:45, коли він йшов з автобуса до селища.

Колега ясно описав всі 5 польових ознак: розмір з невеликого пса, висока й коротка статура, чіткі китиці на вухах, куций хвіст, рудий тон хутра, виразна плямистість. Після цього він зацікавився, чи не рисі належать звуки, які він не раз чув, і по записах на відповідних сайтах (напр., <https://xeno-canto.org>) впевнився в тому. Те саме підтвердили й сусіди. Звір з'явився бл. 2020 р. («коли був ковід»), і напевно живе в самому селищі, в його занедбаній частині, на одному з горіщ. Селище відділено від великого лісового масиву кілометровою смугою ріллі, але до нього на ділянці, де ходить автобус і знаходяться смітники, йде лісосмуга. Напевно, селище звір сприймає як окремий «лісовий» масив. Ще однією

¹ Первиною є публікація 2000 р. в одному зі студентських збірників, від якої зберігся лише вихідний файл з назвою «Особливості екології рисі (*Lynx lynx* L.) У Чернігівському Поліссі»; ці дані згодом відтворено у збірнику 2009 р., зацитовано тут.

² Відомості, позначені як «дані О. Вобленка», походять від його учнів; з листа 16.08.2016: «Інформація по Ніжинському держлісгоспу — від мисливствознавця цього ДЛГ О. Я. Огієнка».

важливою деталлю є те, що в селищі всі ці роки зникають коти, 20–30 за рік, чого раніше не було, і всі впевнені, що їх полює рись. Часто зникає і птиця.

Отже, маємо 17 фактичних місцезнаходжень, які окреслюють найбільш південні межі поширення рисі у Подніпров'ї, на ділянці від Житомира до Ніжина (рис. 2). Відстані між ними значні –

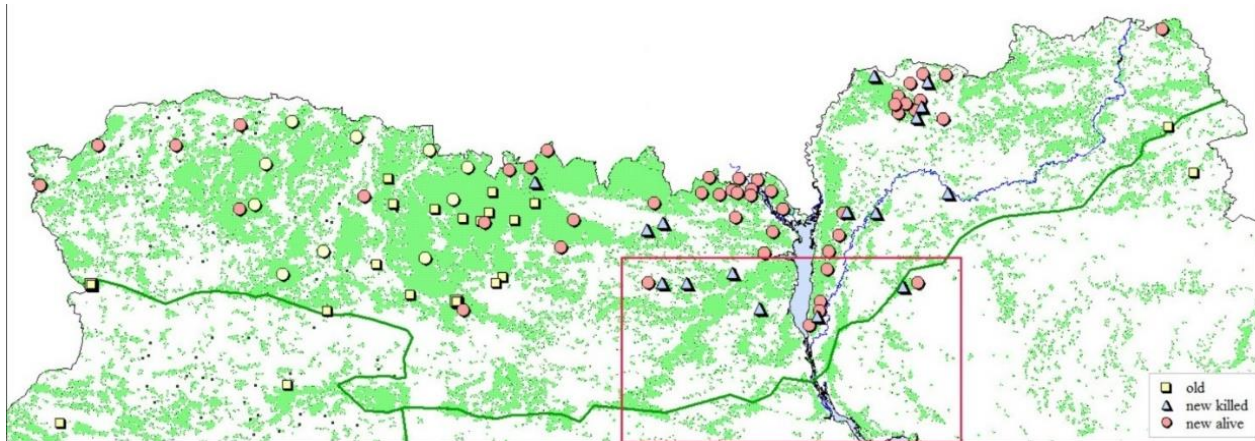

Рис. 1. Загальна схема поширення рисі на території Українського Полісся за оглядом 2022 р. (Загороднюк, Різун, 2022). Зелена лінія — південна межа Полісся за загальноприйнятими біогеографічними схемами. Прямокутник — фрагмент, детально проаналізований у цій праці (рис. 2). Різними значками показано три категорії реєстрацій: старі (□), нові з загиблими тваринами (Δ), нові на основі прижиттєвих реєстрацій (○).

Fig. 1. General distribution pattern of the lynx in the Ukrainian Polissia region according to the 2022 review (Zagorodniuk, Rizun, 2022). The green line is the southern border of Polissia according to generally accepted biogeographical schemes. The rectangle is a fragment analysed in detail in this work (Fig. 2). Different symbols indicate three categories of records: old (□), new records of dead animals (Δ), and new records of live animals (○).

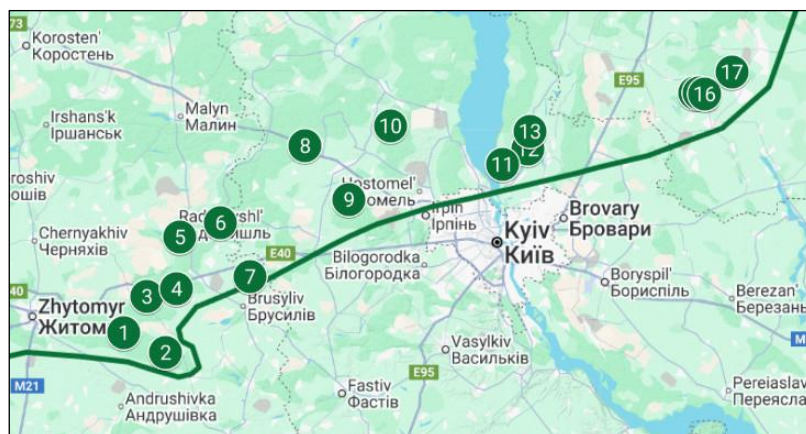

Рис. 2. Найбільш південні знахідки рисі у Подніпров'ї (Київська і суміжні райони Житомирської й Чернігівської обл.). Номери місцезнаходжень відповідають наведеним у тексті. Очевидно, що «вікно» між пунктами 13 та 16 має бути заповненим (Залісся), і відсутність там позначки є лише справою часу. Зелена лінія — ймовірна південна межа поширення виду в регіоні.

Fig. 2. The southernmost records of lynx in the Middle Dnipro region (Kyiv and adjacent areas of Zhytomyr and Chernihiv oblasts). The location numbers correspond to those given in the text. Obviously, the 'window' between points 13 and 16 should be filled in (Zalissia), and the absence of a mark there is only a matter of time. The green line indicates the probable southern limit of the species' distribution in the region.

в середньому близько 20–30 км, що визначається острівним характером більш південних лісових масивів. Через це ніякого прямого зв'язку між ними немає, і всі вони є похідними від основного більш північного ареалу. Фактично всі такі місцезнаходження — ізоляти, до яких окремі особини проникли завдяки міграційній активності, та, ймовірно, далеко не в усіх випадках там сформовані популяційні групи.

Загальна характеристика межі ареалу

Існує декілька факторів, що можуть обмежувати ареал виду з півдня; попередній аналіз їх представлено раніше (Загороднюк, Різун, 2022). До аналізу включено тільки дані про знахідки виду в останні 10–15 років, проте важливо підкреслити, що всі вони є новими, найпівденнішими, що свідчить про розселення виду і просування межі на південь.

Іншими словами, має місце динаміка меж ареалу, при тому ця динаміка йде у зворотному напрямку відносно багатьох інших біогеографічних процесів, які визначаються глобальними кліматичними змінами в бік потепління і, відповідно, зміщення меж поширення видів і меж природних зон на північ. У випадку з риссю маємо зворотну тенденцію, що важливо проаналізувати.

Насамперед, такий процес має свідчити про розширення ареалу, яке має тлумачитися не як експансії на нові території, а як відновлення колись втрачених його частин. У цілому можна говорити, що встановлена тут межа ареалу відповідає традиційним уявленням про межі Полісся й Лісостепу (напр., Шарлемань, 1937; Щербак, 1988). У якості фізичного бар'єру відновлення ареалу рисі припускалася мережа найбільших автотрас з відповідною придорожною інфраструктурою і численними селищами (Загороднюк, Різун, 2022). Наразі очевидно, що цей неприродний бар'єр подолано, і, отже, межа не є усталеною, і рись продовжує розселення на південь.

Аналіз межі й факторів її формування

Важливо розглядати декілька факторів сприяння і протидії розселенню. У ревізії 2022 р. таких визнавалося три, при тому всі вони могли бути факторами протидії (Загороднюк, Різун, 2022):

- (1) малий потенціал розселення через малий приріст і низьку дисперсію;
- (2) значну господарську освоєність і фрагментованість природних комплексів на півдні Полісся (включно з обмеженням поширення автошляхом М07);
- (3) низьку кормність угідь і великий прес на «мисливську» фауну.

Проте процес наростання чисельності і збільшення меж поширення триває, що дозволяє говорити не лише про відновлення ареалу на фоні цих потужних факторів стримування, але й про фактори сприяння. Такими є:

(1) поява потужної кормової бази внаслідок розвитку мережі мисливських господарств і навіть заповідних територій. Тут, при наявності міцних популяцій сарни і свині, рись з'являється навіть раніше вовка, спочатку самці-мігранти, потім самки і, нарешті, виводки. Такий процес відмічений по всьому регіону дослідження. Рись дуже швидко з'являється у кормних місцях, попри «визнану» територіальну консервативність;

2) наявність великих, площею понад 1–2 тис. га, ділянок з високими бонітетами (1–3), які є продовженням мережі зони суцільних деревостанів Полісся і отримують заощадливі форми лісогосподарювання через отримання статусу природно-заповідних територій (навіть низькорангових заказників) або мисливських угідь, інколи й елітних, на яких роботи з вирощування лісу під рубку перестають бути основною задачею. У 2000-х роках цей процес набув виразних масштабів, що сприяло формуванню як багатой кормової бази, так і важливих оселищ для хижих;

3) конфігурація природних екокоридорів уздовж мережі малих річок, що стікають на північ, у басейн річки Прип'ять, звідки природним шляхом може йти та йде розселення хижака за градієнтами його популяційної щільності й доступної кормової бази, а також придатних, великих за площею оселищ. Такий варіант екомережі виявився одним із найкращих факторів спрямованої дисперсії приросту популяції (насамперед, молодняка і холостих самців) на південь і формування градієнтів і хвиль експансії виду в напрямку з північних до південних районів Полісся.

Одночасно загальним потужним фактором стабілізації популяцій і сприяння їхньому росту стали події останніх 10–12 років, що спровокували нові режими природокористування в умовах війни. Стався значний спад активності як підприємств лісового й сільського господарства, так і місцевого населення у природних місцезнаходженнях; припинено всі форми полювання (вкл. й браконьєрське); відбулося затухання багатьох проєктів з освоєння природних ділянок (розорювання, забудови, перетворення на лісові плантації). Як наслідок, частка мало порушених або й таких, що перейшли у процес відновлення, ділянок почала зростати, а загальний антропогенний прес на природні

комплекси зменшився. Все це сприятливо позначилося на стані фауністичних угруповань, зокрема й на популяціях рисі.

Щодо динаміки меж ареалу

Очевидним є факт, якому багато хто ще недавно влаштовував спротив — межі природних зон і типових для них видів рослин і тварин перебувають в постійній динаміці. І нині очевидний фактор глобальних кліматичних змін (власне, поточної фази потепління), що веде до дедалі більшого зміщення на північ багатьох природних меж, не є єдиним.

Йому протидіє інший фактор — природне відновлення ареалів тих типів угруповань і тих індикаторних видів, які були затиснуті в екологічні гетто людиною, її господарською діяльністю, тобто сумнозвісним і таким формально лагідним «антропогенним фактором». На наших очах відбувся ренесанс поліської фауни в Чорнобильській зоні, де, попри жахливі наслідки технокатастрофи, природа відродилася. Ми побачили зростання популяцій багатьох лісових видів, включно з відновленням зниклих у «дочорнобильську» епоху поліських популяцій великих звірів — ведмеда (Gashchak et al., 2016; Жила, 2024), рисі (Жила, 2021; Gashchak et al., 2022), а також значний ріст популяції оленя (Жила, 2022; Zagorodniuk, 2022) та загалом наростання рясноти макротеріофауни, що фіксують і прямі дані, і фотопастки (Гащак та ін., 2006; Гащак, 2008; Вишневський, 2021; Gashchak et al., 2024).

Таке популяційне зростання чисельності багатьох видів, що по суті стало процесом відновлення багатьох видів, надто представників макротеріофауни, обернулося і помітним розширенням ареалів багатьох з них. Дотепер «свіжими» виглядають перші реєстрації рисі у 2003–2005 р. у Міжріччі Дніпра і Десни (Сагайдак, 2009), а також на Малинщині та в Бородянському районі Київщини (Загороднюк, Різун, 2022), проте вид «рухається» далі (ця робота). Такий ефект відродження природи, попри біду, можна назвати «чорнобильським»: різке зменшення антропогенного навантаження (включно з полюванням), а в значній частині випадків і припинення будь-якої значимої діяльності чи навіть присутності людини стає позитивом для природи. І такі зміни у природокористуванні виявляються важливішими за надскладні процедури створення заповідних об'єктів.

По суті такі самі процеси відновлення природи розпочалися в умовах нової фази російської війни проти України, тобто з 2022 р. Звісно, мова про території, не охоплені активними бойовими діями або на яких мілітарна активність була епізодичною і згасла (зокрема й у Подніпров'ї в межах Київщини). Заборона полювання на значних територіях і суттєві обмеження у відвідуванні громадянами природних ділянок, припинення багатьох форм природокористування (і навіть обліку мисливської фауни) позитивно позначилися на стані фауністичних комплексів.

Не всі зміни, що сталися внаслідок цього, були позитивними (наприклад, сформувалася надмірна чисельність лисиці, недостатньою є біотехнія, яка довгий час була нормою для багатьох угідь). Проте всі колеги й природокористувачі, з якими доводилося спілкуватися авторам, відмічають явне зростання чисельності багатьох видів «мисливських» звірів в різних районах Придніпровського Полісся й суміжних районів Лісостепу. Серед прикладів і надвеликий ріст популяції оленя в Придніпровському Поліссі (Zagorodniuk, 2022), де ще 25 років він був доволі нечисленним (Гащак та ін., 2006; Вишневський, Котляров, 2008). Не можна не оцінити значення таких змін для прояву двох ключових факторів існування на Поліссі рідкісних видів хижих, зокрема й рисі:

а) суттєве зменшення турбування; б) значне покращення кормової бази.

Як результат маємо очевидне зростання чисельності високо раритетного виду хижих і розширення його ареалу. При тому це розширення перейшло за раніше описані межі, які здавалися вже нездоланими, серед них і великі автобани (Загороднюк, Різун, 2022): рись перейшла їх і почала формувати нові сегменти ареалу далеко на південь від Чорнобиля. Загалом вид за близько 25 років (якщо рахувати від 2000 р.) «пройшов» 120–150 км, тобто темп розселення склав порядку 45–60 км за 10 років. І це не є розселенням у сучасному розумінні експансії видів-вселенців, а по суті є процесом відновлення колишнього ареалу. Подібні процеси тривають й стосовно поліської популяції ведмеда, який наразі відомий не лише за рідкісними заходами з території суміжних країн, але й за регулярними реєстраціями в багатьох районах Центрального Полісся (Gashchak, 2024).

Поточний контур ареалу рисі в Подніпров'ї на сьогодні фактично досяг свого можливого максимуму, оскільки далі на південь великі лісові масиви фактично відсутні. У першому наближенні можна говорити, що південний контур ареалу рисі, принаймні у Подніпров'ї, тепер відповідає південним межам Полісся як природної зони. І ця історія є ще одним прикладом того, що лісові види не відходять на північ, а здатні розселятися й на південь, відновлюючи втрачені частини свого

природного ареалу. Тобто, в частині випадків суттєве зменшення або й припинення антропогенних впливів на біоту може бути навіть важливішим за кліматичні фактори, які могли провокувати скорочення південних меж поширення поліських видів.

Важливим новим фактором поширення може стати часткова синантропізація рисі. Таке явище не раз відмічено для більш урбанізованої і більш терпимої до присутності великих хижих, і в різних джерелах мова йде про часте заселення великими хижими, зокрема й рисями, приміських зон (Bunnefeld et al., 2006; Bateman, Fleming, 2012; Dybas, 2017). Подібний факт тепер зареєстровано на Київщині (див. вище про точку 9). До цього можна додати описи поселень рисі у покинутих в умовах війни селищах на півночі Чернігівщини, де рись поселяється на горищах, зокрема на території ТОВ «Олександрівське мисливське господарство». Очевидно, що за таких процесів рись може невдовзі з'явитися і в Пущі-Водиці, і в Заліссі, і Броварському лісництві, а від нього на південь до Процева і, можливо, й до району Букрина.

Отже, в поточний час відбувається активне розселення рисі в Подніпров'ї з виразним наростанням загальної чисельності, зміщенням на південь межі поширення виду і ознаками часткової синантропізації, чому сприяє заборона полювання, зменшення браконьєрства і суттєве зменшення користувацького навантаження на природні комплекси.

Подяки

Щира подяка колегам, які сприяли накопиченню відомостей про знахідки рисі в регіоні досліджень та обговоренні отриманих результатів і сформульованих гіпотез, зокрема М. Весельському, О. Вобленку, С. Жилі, М. Колеснікову, А. Сагайдаку. Особлива подяка О. Ніцецькому та П. Печенюку за детальні описи нових найбільш південних знахідок виду в регіоні дослідження. Дякуємо С. Гащак, І. Мерзлікіну та В. Яковлеву за коректуру тексту статті та важливі зауваження. Наша подяка З. Баркасі за редагування англійських частин рукопису.

Фінансування

Дослідження проведено в конкурсній плановій темі ННПМ № ІІ-27-25 «Розроблення критеріїв оцінки біотичного різноманіття та цінності природних об'єктів для визначення рівня антропогенної трансформації біоти екосистем на окремих заповідних і порушених воєнними діями територіях України».

Поводження з матеріалом

Дослідження не передбачало роботу з живим матеріалом.

Список літератури / References

- Весельський М.Ф. (2018). Реєстрація ссавців Червоної книги України на території Житомирської області. В кн.: Акімов І.А. (ред.). *Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. Том 1*. Інст. зоол. НАН України, Київ, 94–96. [Veselsky M.F. (2018). Registration of mammals of the Red Book of Ukraine on the territory of Zhytomyr oblast. In: Akimov I.A. (ed.). *Materials for the 4th edition of the Red Book of Ukraine. Fauna, Volume 1*. Inst. zool. NAS of Ukraine, Kyiv, 94–96]. ISBN 978-966-02-8577-4. [In Ukrainian]
- Вишневецький Д., Котляров О. (2008). Оцінки чисельності макрофауни ссавців Зони відчуження Чорнобильської АЕС: аналіз різних джерел даних. *Праці Теріологічної школи*, 9, 21–27. [Vyshnevsky, D., Kotlyarov O. (2008). Estimations of large mammal species abundance in the Chernobyl Exclusion Zone: an analysis of different sources of data. *Proceedings of the Theriological School*, 9, 21–27]. [In Ukrainian] <http://doi.org/10.53452/TU0905>
- Вишневецький Д. (2021). Досвід малоресурсного дослідження фауни за допомогою фотопасток. *Therologia Ukrainica*, 21, 114–124. [Vyshnevsky D. (2021). The experience of low-resource fauna research by using camera traps. *Therologia Ukrainica*, 21, 114–124]. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.15407/TU2110>
- Гащак С.П., Вишневецький Д.О., Заліський О.О. (2006). Фауна хребетних тварин Чорнобильської зони відчуження (Україна). За ред. С.П. Гащак. Славутич, 1–100. [Gashchak S.P., Vyshnevsky D.O., Zalisky O.O. (2006). *Fauna of Vertebrate Animals in the Chernobyl Exclusion Zone (Ukraine)*. Ed. by S.P. Gashchak. Slavutych, 1–100]. [In Ukrainian]

- Гашчак С. (2008). Про досвід автоматичного фотографування диких тварин у Чорнобильській зоні. *Праці Теріологічної Школи*, 9, 28–36. [Gaschak S. (2008). About an experience of automatic photography of wild animals in the Chornobyl zone. *Proceedings of the Theriological School*, 9, 28–36]. [In Ukrainian]
- Жила С.М. (1999). Рись (*Felis lynx*) в Українському Поліссі. В кн.: *Поліському заповіднику — 30 років: Збірник наукових праць*. Житомир, 93–100. [Zhyla S.M. (1999). Lynx (*Felis lynx*) in Ukrainian Polissia. In: *Polissian Nature Reserve — 30 anniversary. Collection of articles*. Zhytomyr, 93–100]. [In Ukrainian]
- Жила С. (2012). Поліська популяція рисі (*Lynx lynx*) в Україні та план дій щодо її збереження. *Праці Теріологічної Школи*, 11, 98–112 [Zhyla S. (2012). Polissian population of *Lynx lynx* in Ukraine and action plan on its conservation. *Proceedings of the Theriological School*, 11, 98–112]. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.15407/ptt2012.11.098>
- Жила С. (2021). Рись (*Lynx lynx*) в Українському Поліссі: стан популяції та питання охорони. *Theriologia Ukrainica*, 21, 91–108. [Ukrainian] [Zhyla S. (2021). The Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in the Ukrainian Polissia: state of population and conservation issues. *Theriologia Ukrainica*, 21, 91–108]. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.15407/TU2108>
- Жила С. (2022). Олень шляхетний (*Cervus elaphus*) Чорнобильського радіаційно-екологічного заповідника: моніторинг, екологія, поведінка. *Theriologia Ukrainica*, 24, 151–170. [Zhyla S. (2022). Red deer (*Cervus elaphus*) in the Chornobyl biosphere reserve: monitoring, ecology, and behaviour. *Theriologia Ukrainica*, 24, 151–170]. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.15407/TU2414>
- Жила, С. (2024). Маркування ведмедем (*Ursus arctos*) дерев у Чорнобильському біосферному заповіднику. *Theriologia Ukrainica*, 27, 78–89. [Zhyla S. (2024). Bear (*Ursus arctos*) markings of trees in the Chornobyl Biosphere Reserve. *Theriologia Ukrainica*, 27, 78–89]. [In Ukrainian] <http://doi.org/10.53452/TU2709>
- Загороднюк, І., Різун Е. (2022). Рись євразійська (*Lynx lynx*) в Українському Поліссі: біогеографічний аналіз. *Theriologia Ukrainica*, 24, 104–119. [Zagorodniuk I., Rizun E. (2022). Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in the Ukrainian Polissia: a biogeographical analysis. *Theriologia Ukrainica*, 24, 104–119]. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.15407/TU2410>
- Сарайдак А.В. (2009). Деякі екологічні особливості та сучасний стан популяції рисі (*Lynx lynx* L.) у східній частині Українського Полісся. В кн.: *Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій. Матеріали конференції*. Рівненська друкарня, Рівне, 560–566. [Sahaidak A.V. (2009). Some ecological peculiarities and modern state of lynx population (*Lynx lynx* L.) in eastern part of Ukrainian Polissia. In: *Conservation and Restoration of Biodiversity in Nature Protected Areas* (Proc. Conf. in Sarny). Rivne Publ. House, Rivne, 560–566.] [In Ukrainian]
- Шарлемань М. (1937). Зоогеографія УРСР: матеріали до вивчення географічного поширення наземних хребетних УРСР. Видання Друге. Видавництво АН УРСР, Київ, 1–235. [Charlemagne M. (1937). *Zoogeography of the Ukrainian SSR: Materials for Studying the Geographical Distribution of Terrestrial Vertebrates in the Ukrainian SSR. Second edition*. Academy of Sciences of the Ukr. SSR, Kyiv, 1–235]. [In Ukrainian]
- Шевченко Л.С. (2007). *Ссавці. Випуск 3. Carnivora. Lagomorpha*. ННПМ НАНУ. Київ, 1–80. [Shevchenko L.S. (2007). *Mammals. Issue 3. Carnivores. Lagomorphs*. Zool. Mus. of the National Museum of Natural History of Ukraine. Kyiv, 1–80]. [In Ukrainian]
- Щербак Н.Н. (1988). Зоогеографічний поділ Української РСР. *Vestnik Zoologii*, (3), 22–31. [Szczerbak N.N. (1988). Zoogeographical division of the Ukrainian SSR. *Vestnik Zoologii*, (3), 22–31]. [In Ukrainian]
- Bateman P.W., Fleming P.A. (2012). Big city life: carnivores in urban environments. *Journal of zoology*, 287 (1), 1–23. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7998.2011.00887.x>
- Bunnefeld N., Linnell J.D.C., Odden J., van Duijn M.A.J., Andersen R. (2006). Risk taking by Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in a human-dominated landscape: effects of sex and reproductive status. *Journal of zoology*, 270 (1), 31–39. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7998.2006.00107.x>
- Dybas C.L. (2017). The carnivores come to town. *BioScience*, 67 (12), 1018–1025. <https://doi.org/10.1093/biosci/bix126>
- Gashchak S., Gulyaichenko Y., Beresford N.A., Wood M.D. (2016). Brown Bear (*Ursus arctos* L.) in the Chornobyl Exclusion Zone. *Proceedings of the Theriological School*, 14, 71–84. <http://doi.org/10.15407/ptt2016.14.071>
- Gashchak S., Barnett C.L., Beresford N.A., Paskevych S., Wood M.D. (2022). Estimating the population density of Eurasian lynx in the Ukrainian part of the Chornobyl exclusion zone using camera trap footage. *Theriologia Ukrainica*, 23, 47–65. <https://doi.org/10.15407/TU2307>

Gashchak S. (2024). Annotated review of the mammal fauna in the Chernobyl Biosphere Reserve as of 2023. *Theriologia Ukrainica*, 28, 3–33. <https://doi.org/10.53452/TU2803>

Zagorodniuk, I. (2022). The red deer (*Cervus elaphus*) in Ukraine: population trends and modern distribution. *Novitates Theriologicae*, 13, 92–98. <http://doi.org/10.53452/nt1341>

The southern distribution limit of the lynx (*Lynx lynx*) in the Middle Dnipro region: factors of advance and restriction

I. Zagorodniuk, O. Nikolaichuk

An analysis of the southern distribution limit of the lynx in the Middle Dnipro region, in the area from Zhytomyr to Nizhyn, i.e. in the Ukrainian part of Polissia known as Prydniprovskye Polissia, is presented. This area is a zone of natural growth in abundance and expansion of the species' range and represents an important model for analysing the potential of indicator species in the Polissia natural zone to restore their former presence and role in the faunal communities of the Polissia. In total, the southern range of the lynx in the region is described in 17 locations, most of which are the southernmost for the entire Polissia segment of the lynx's geographical range within Ukraine. All locations where the species has been recorded, delineating the southern edge of its range, are in areas where the lynx had not been known to occur previously. The analysis includes only data on findings of the species in the last 25 years, and all such marginal findings are essentially new, dating no earlier than 2010–2020. This is a result of the growing lynx population in the Polissia and shows how the species is spreading in the region. Factors limiting and supporting population growth and species expansion into new areas are considered. The three key supporting factors are the development of the food base, a decrease in anthropogenic pressure, and the presence of natural eco-corridors with powerful natural cores covering an area of 1–2 thousand hectares. An important factor in the population growth and dispersal of the lynx was the high (restored) abundance of species that are potential prey for the lynx, primarily roe deer and wild boar. One of the triggers for the restoration of the geographical ranges of large mammals in the Polissia region, including the lynx, was the significant reduction of human impact on the natural complexes of Central Polissia, a substantial decrease in economic activity and the virtual cessation of hunting (and, to a certain extent, poaching), which was essentially facilitated by the existence of the Chernobyl Exclusion Zone, the war in Ukraine, and the resulting increased control of frontier areas, as well as significant restrictions on any human activity in forested areas. If the current minimum levels of anthropogenic pressure on the region's natural complexes are maintained, the species may advance southward by another 50–70 km.

Key words: Eurasian lynx, distribution limits, expansions, natural zonation, biogeography of Ukraine

Cite this article: Zagorodniuk I., Nikolaichuk O. The southern distribution limit of the lynx (*Lynx lynx*) in the Middle Dnipro region: factors of advance and restriction. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Biology"*, 2025, 45, 6–13. <https://doi.org/10.26565/2075-5457-2025-45-1> (In Ukrainian)

About the authors:

Zagorodniuk I. – The National Museum of Natural History at the National Academy of Sciences of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky st., 15, Kyiv, Ukraine, 01030, zoozag@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0523-133X>

O. Nikolaichuk – Ukrainian Theriological Society, NAS of Ukraine, 15 Bohdan Khmelnytsky St., Kyiv, Ukraine, 01030, aln45245@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-0973-844X>

Authors contribution: All authors have contributed equally to this work. / **Внесок авторів:** Усі автори зробили рівнозначний внесок у підготовку цієї роботи.

Conflict of interest: The authors declare no conflict of interest. / **Конфлікт інтересів:** Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів

Use of Artificial Intelligence: The authors certify that no generative artificial intelligence tools were used in the conduct of the research or in the preparation of this manuscript. / **Використання штучного інтелекту:** Автори засвідчують, що під час проведення дослідження та підготовки цього рукопису генеративний штучний інтелект не використовувався.

Received: 12.10.2025 / Revised: 19.11.2025 / Accepted: 18.12.2025 / Published: 31.12.2025